

Politica de stat în țările comuniste

Elena Marushiakova, Veselin Popov

Cadrul general și caracteristicile specifice | Sedentarizarea romilor nomazi | Accelerarea integrării | Moștenirea culturală și istorică | Organizații: “mișcarea romă” în Iugoslavia | Integrarea publică și/ sau asimilarea

➤ *Sfârșitul celui de-al doilea război mondial este martorul apariției a ceea ce avea să se numească oficial “blocul socialist”, într-o parte însemnată a Europei, în regiunile cu mulți romi. Schimbările sociale și economice care se produc în aceste țări, conform noii ideologii comuniste, afectează toată populația, inclusiv pe romi. În ciuda parametrilor ideologici comuni, politicile respective ale fiecărui stat, referitoare la “țigani” nu sunt identice: există diferențe legate de modele moștenite din trecut sau de strategii naționale. Principalul lor obiectiv este integrarea în societate: o abordare care, în unele țări, merge până la a promova exagerat o luptă activă, pentru asimilare.*

INTRODUCERE

Sfârșitul celui de al doilea război mondial și anii care au urmat sunt teatrul unei schimbări radicale în țările Europei de Est. Partidele comuniste locale ajung la putere în Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria, Iugoslavia și Albania, cu concursul activ al Uniunii sovietice și ele controlează la modul absolut toate sferele vieții publice. Se instaurează un nou tip de sistem politic și el este definit, conform propriei frazeologii - ca “socialist”. Apar schimbări sociale și economice globale; unele dintre ele îi afectează direct pe “țigani” care – în grade diferite și în perioade diferite, în funcție de țară – fac obiectul unei politici guvernamentale active.

CADRUL GENERAL ȘI CARACTERISTICILE SPECIFICE

Termenul “bloc socialist”, în Europa de Est, evocă, pentru mulți, un sistem monolitic totalitar, subordonat direct ordinilor Moscovei și în cadrul căruia o unică și aceeași politică domină în

toate sferele. Asta este adevărat într-o anumită măsură, chiar dacă fiecare țară prezenta numeroase caracteristici specifice și diferențe, față de alte țări. Unitatea monolitică a țărilor Europei de Est, guvernate de partide comuniste se suprimă, la sfârșitul anilor 1940, în Iugoslavia. În anii 1950, Albania își alege, și ea, o cale proprie. Deși rămâne

membru al Tratatului de la Varșovia și al Comecon-ului, România, în numeroase privințe dovedește (într-o mai mică măsură) o oarecare “independentă”. Aceeași tendință va apărea, de-a lungul timpului, cu nuanțe, și în celelalte țări ale Europei de Est. (Ilustr. 1)

De fapt, nu am putea vorbi despre existența unui anumit model ge-

Ilustr.2
Lucrător în metale, România, 1956
(de G.Luko, după Fraser 1992, pag.280)

Ilustr.3
Ursari, Bulgaria
(de Rolf Bauerdick, după Guy 2001, pag.328)

Ilustr.4
Cărbunari, Bulgaria
(de Rolf Bauerdick, după Guy 2001, pag.328)

Ilustr.5
Negustori de fiare vechi din Meteol, România
(după Djuric-Becken-Bensch 1996, pag.184b)

Ilustr.6
Negustor de cai, România
(după Djuric-Becken-Bensch 1996, pag.184b)

Ilustr.7
Cărămidari din Craiova, România
(după Djuric-Becken-Bensch 1996, pag.184b)

neral pentru țările Europei de Est, în special, în sfera politicii interne naționale. Aparent, la nivel ideologic, unitatea afișată este totală și fiecare țară declară că politica sa națională se bazează pe “principiile marxism-leninismului”; totuși, în practică, este cu totul altfel.

La modul foarte general, se pot distinge, în Europa de Est, două modele de politică națională, calificate respectiv “etno-național” și “post-imperial”. Primul se găsește în Polonia, Ungaria, România, Bulgaria și Albania (Cehoslovacia ar putea fi inclusă și ea în acest grup, cu unele rezerve, în măsura în care este vorba despre un stat federal, constituit din două entități naționale.) Aceste țări sunt constituite dintr-o națiune (două – în Cehoslovacia), servind de fundament la formarea unui “stat național”,

pe de o parte și de “minorități” (celelalte comunități mai mici, oricare ar fi termenul folosit pentru a le desemna, după țară), pe de altă parte. Cel de al doilea model (“post-imperial”) este tipic pentru Uniunea Sovietică și Iugoslavia. Aici, cel puțin oficial, nu se face deosebirea între o națiune “principală” și minorități și a fost construită o structură ierarhică complicată a comunităților naționale/etnice - având sau nu propriile lor organisme de stat/administrative – unificate într-un tip nou de entitate “superioară”: “poporul sovietic” și “iugoslavii”.

Totuși, diversele abordări naționale referitoare la romi, în Europa de Est, nu demonstrează că este imposibil să identifiți principii, reglementări și modele comune. Aceste caracteristici comune - oricare ar fi, de altfel,

diferențele și specificul aplicării fiecărei politici naționale – sunt, în general, revelatoare pentru situația romilor în Europa de Est, într-o perioadă dată (mergând de la sfârșitul celui de al doilea război mondial, până la începutul perioadei de schimbări a anilor 1980).

SEDENTARIZAREA ROMILOR NOMAZI

Sedentarizarea romilor este un exemplu tipic de combinare a politicilor oficiale comune și specifice, în țările Europei de Est. Elementul comun, după caz, ține de procesul de sedentarizare (sau, cel puțin, la o limitare importantă a nomadismului) a romilor itineranți, observat în timpul perioadei date, în ansam-

Ilustr.8

În unele regiuni ale Europei de Est, romii activează încă în meserii care nu cer un domiciliu fix. Profesiile ambulante au supraviețuit, oarecum, măsurilor adoptate de regimurile comuniste în vederea sedentarizării romilor, ca și tendinței generale de sedentarizare. Până astăzi, de exemplu, se pot întâlni ursari etalându-și animalele în fața turiștilor, pe litoralul Mării Negre, ca și negustori de cai, în sate.
(tradus din Gronemeyer- Rakelmann 1988, pag 138)

Ilustr.9

“În Ungaria, sunt câteva cooperative de fierari, autogestionate de către romi. Cea de la Nogradmegyer, de exemplu, există din 1951. Satul era locuit de fabricanți de cuie și de muzicanți țigani, care - după un proces îndelungat - au realizat o cooperativă care produce astăzi o gamă întreagă de produse”

(tradus din Gronemeyer- Rakelmann 1988, pag.121f)

SEDENTARIZAREA NOMAZILOR : REPRESIUNE SAU ASISTENȚĂ?

Interesul analizei percepției actuale a problemei sedentarizării nomazilor în Europa de Est este evident. Numeroase publicații științifice și apărători ai drepturilor omului consideră această politică ca fiind apogeul măsurilor represive ale partidelor comuniste, față de romi : un punct de vedere împărțit, în egală măsură, astăzi de unii activiști romi (care aparține, este adevărat, unor grupuri de romi sedentarizați de secole). În general vorbind, în Europa de Est, romii înșiși și mai ales vechii romi călători au o atitudine pozitivă față de măsurile care încurajează sedentarizarea. Punctul de vedere este cu atât mai trașant cu cât persoanele intervievate au trăit personal evenimente dramatice. Atitudinea pozitivă este, deci, mai marcată în Bulgaria sau în țările fostei Uniuni sovietice, decât în Cehoslovacia sau Polonia unde sedentarizarea a fost însoțită de măsuri represive (confiscarea cailor și a bunurilor).

Un alt factor este cu mult mai important când este vorba de a se evalua politica de sedentarizare a romilor nomazi. În perioada 1950-1975, o criză gravă a zdruncinat țările Europei de Est și a început să afecteze modul de viață nomad. Datorită evoluției condițiilor sociale și economice, nomazii înșiși erau fiind în afara posibilităților de a se fixa (sau de a duce o viață semi-nomadă) și în afara noilor strategii economice. Intervenția activă a statului s-a produs la momentul oportun (o circumstanță destul de rară în istoria politicilor guvernamentale pentru romi) și a susținut mult - de exemplu sub formă de împrumuturi și subvenții pentru construcția de locuințe - dezvoltarea naturală a comunității și integrarea sa.

Ilustr. 10

blul acestor țări. Procesele observate în fiecare țară prezintă, totuși, caracteristici proprii, din punctul de vedere al politicii oficiale în care ele se înscriu și al calendarului de aplicare.

Punctul de plecare al procesului de sedentarizare diferă, și el, de la o țară la alta. Chiar dacă este imposibil, bineînțeles, să dăm date precise, putem presupune că mai mult de trei sferturi din romii din Polonia și cel puțin două treimi din ansamblul populației rome din Uniunea Sovietică erau (semi) nomade. La cealaltă extremă a acestui evantai, în Bulgaria și în Cehoslovacia, romii itineranți reprezentau, datorită politicii oficiale, mai puțin de 5% din totalul populației rome. În celelalte țări, procentul de romi nomazi variază: în România și Iugoslavia, ei nu reprezintă

mai mult de o treime, iar în Ungaria și Albania – nu mai mult de un sfert din populația romă.

În majoritatea țărilor din Europa de Est, sedentarizarea romilor nomazi răspunde unui act de guvernare sau unei decizii a partidului (cele două entități - confundându-se). Uniunea sovietică – unde o lege specifică interzice modul de viață itinerant - este prima țară care lansează o politică activă în favoarea rezolvării “problemei” romilor nomazi. La 5 octombrie 1956, prezidiul sovietului suprem al URSS promulgă un decret referitor la “participarea țiganilor nomazi la activitățile de muncă”. Același model este aplicat în Bulgaria, unde un decret referitor la “Rezolvarea problemelor minorității țiganilor în Bulgaria” este adoptat de

către Consiliul de miniștri, în 1958. În Cehoslovacia, o lege referitoare la “sedentarizarea persoanelor nomade” - aproape similară în substanță - este adoptată în același an. În Polonia, după încercarea eșuată a guvernului de a-i convinge pe romi să se instaleze în mod voluntar în teritoriile libere din Vest (după deportarea populației germane) în 1952, Ministerul de Interne promulgă o rezoluție referitoare la sedentarizarea obligatorie a “țiganilor” itineranți, în 1964. În România, sunt luate măsuri speciale în favoarea sedentarizării “țiganilor” nomazi începând cu anul 1977, dată la care comitetul central al partidului comunist român adoptă un program în favoarea integrării lor sociale. În acest program, sedentarizarea este – dacă nu obiectivul esențial - cel

POLONIA : EFECTELE SEDENTARIZĂRII OBLIGATORII

“În momentul aplicării politicii de sedentarizare (în 1964), autoritățile au neglijat pur și simplu să pregătească un plan, cât de mic, care să permită romilor să înceapă o viață nouă. Nu li s-a propus nicio locuință decentă, nicio muncă, nimic care ar fi putut să le permită acestora să se adapteze treptat la o societate mai mare și să-și schimbe modurile de viață anterioare. Când romii au văzut că se atribuie apartamente sociale în mediul “oamenilor obișnuiți”, conflictele nu au întârziat să apară(...). În timpul anilor care au urmat, odată romii fiind suficient de determinați ca să nu-și mai reia peregrinările, autoritățile nu au mai arătat nici cel mai mic interes față de ei. Este perioada în care au fost stabilite schemele rome de adaptare la această viață nouă. Romii s-au orientat spre comerțul cu valută și cu obiecte de valoare : în principal - aur, mașini, antichități și covoare. Cei care aveau familia în străinătate aveau un avantaj în plus în a-și câștiga traiul, făcând contrabandă sau vânzând mașini furate din Europa de Vest.

Ilustr.11 (după Mroz 1001, pag.257 și următoarele)

Ilustr.12

“Cei mai buni muncitori țigani din mâna de lucru socialistă”. Sofia, sfârșitul anilor 1940 (în centru, îl recunoaștem pe Șakir Pașov, deputat bulgar în epocă)

(după arhivele de Studii Romani, Sofia, Bulgaria)

puțin unul dintre scopurile urmărite.

În celelalte țări din Europa de Est, sedentarizarea romilor nomazi nu a fost reglementată în cadrul unei politici speciale, vizându-i pe cei în discuție; aceștia erau, pur și simplu, supuși legislației generale (care cerea un domiciliu și un loc de muncă fixe etc.). Așa a fost în Ungaria pe parcursul celei de a doua jumătăți a anilor 1950 și în Albania și Iugoslavia, în anii 1960 și 1970.

Trebuie notat că politicile de stat în domeniul sedentarizării romilor nomazi nu au condus, întotdeauna, la rezultatele scontate. În Uniunea sovietică, o parte dintre romi – oficial sedentarizați - menține vechiul său stil de viață, până în anii 1960, epocă în care ei încep să fie interesați de noile activități economice. Modul de viață itinerant al romilor din Iugoslavia este, în general, pe cale de dispariție (fără să fi dispărut cu totul). În Bulgaria, mai multe grupuri de romi, deși au o locuință și - teoretic – un loc de muncă stabil, continuă să călătorească, în timpul anotimpurilor calde (după modul tradițional de viață nomadă din Balcani). În România, eșecul politicii de sedentarizare este cel mai evident: în 1977, se înregistrau, oficial, 66.500 romi nomazi și modelul nomadismului sezonier a funcționat aici mereu, în diverse grupuri de romi (Ilustr.2-10)

ACCELERAREA INTEGRĂRII

Dacă politica având ca scop integrarea publică a romilor predomină în toate țările Europei de Est, punerea sa în practică poate lua diverse forme. Se pot observa două abordări diferite care se confruntă până în zilele noastre și care sunt calificate ca “globalizantă”, respectiv – “specială”. Prima nu prevede măsuri guvernamentale particulare în favoarea integrării sociale a romilor, care sunt tratați în cadrul politicii generale, în vigoare pentru toată populația. “Abordarea specială”, dimpotrivă, îi consideră pe romi o comunitate separată, confruntată cu probleme particulare, care nu pot fi rezolvate decât cu ajutorul unor măsuri specifice.

Prima abordare a fost aplicată, în mod esențial, în Uniunea sovietică, în Iugoslavia, Polonia și Albania, unde niciun program guvernamental special nu se aplică romilor (cu excepția programului de sedentarizare a nomazilor, din URSS și Polonia). Singura sferă a vieții publice unde principiul globalizării nu este aplicat este cel al prezervării și consolidării identității etnoculturale. Teatrul Romen din URSS constituie una dintre atracțiile majore de la Moscova și țara numără mai mult de 100 de ansambluri muzicale și trupe

de balet, regrupate în cadrul diverselor instituții: discurile de muzică romă sunt numeroase și cunosc o largă difuzare, ca și folclorul “țigănesc”. Situația este asemănătoare în Iugoslavia, datorită ajutorului activ acordat de stat și similară și în Polonia, deși la o scară mai modestă. (Ilustr.11)

În celelalte patru țări (Cehoslovacia, Ungaria, România și Bulgaria) o abordare “specială” prevalează în politica guvernamentală, în materie de integrare publică a romilor. Prezența unei asemenea atitudini nu exclude recurgerea ocazională la o abordare “globalizantă”, în așa fel încât integrarea publică a romilor se face adesea în cadrul legislației generale. Totuși, statul consideră că problemele speciale cer măsuri particulare, pentru romi, referindu-se, de exemplu, la sedentarizarea celor în cauză (Ilustr.14).

În Bulgaria, un text referitor la “Rezoluția asupra problemelor minorității țiganilor în Bulgaria” a fost adoptat în 1958 și urmat, în 1978, de un decret intitulat “Ameliorarea muncii duse cu țiganii bulgari, în vederea favorizării mai active a participării lor la construcția societății socialiste dezvoltate”; partidul comunist român pregătea “Programul pentru integrarea socială a țiganilor”. În Cehoslovacia - în urma evenimentelor din 1968

“CAI, VACI ȘI ȚIGANI”

“Decretul guvernului nr.502/1965 introdusese un program planificat de transfer al romilor din habitatele ridicate în Slovacia și dispersarea lor către locuri convenabile de pe pământul ceh. Procentul maxim al romilor pe comunitate fusese fixat la 5% (...) Un purtător de cuvânt rom nu a evitat să remarce cu ironie: ”Ei au planificat totul și au prevăzut pentru fiecare sat un număr de cai, vaci și țigani” (...)”

Ilustr.13

(după Guy 2001, pag.291)

POLITICILE “GLOBALIZANTE” ȘI EFECTELE “SPECIALE”: STERILIZAREA ÎN CECOSLOVACIA

Sterilizarea în Cehoslovacia a fost percepută, în general, ca un exemplu drastic de politică “specială” față de romi, în Europa de Est ; în acest context, documentul important este decretul promulgat de către ministrul Sănătății, la 29 februarie 1972, care autoriza sterilizarea voluntară a femeilor care au născut mai mult de patru copii retardați. Erau prevăzute și stimulente financiare. Acest decret, comparabil teoretic cu principiile “globalizante” ale politicilor (adică – nevizându-i direct pe romi) a avut echivalente (sub o formă mai blândă) în Elveția și în țările scandinave. Exemplul, totuși, ilustrează faptul că politicile teoretic “globalizante” pot conduce la rezultate “speciale” și, adesea, discriminatorii, în practică. În loc să fie aplicate membrilor privilegiați ai unei societăți date, restricțiile tind să lovească selectiv persoane care deja fac obiectul unor restricții. În ceea ce privește sterilizarea “voluntară” în Cehoslovacia, mai mult de jumătate dintre femeile supuse acestui tratament, în anii 1970, erau rome.

Ilustr. 14

și adoptării unei noi constituții - a fost adoptată o politică intitulată “Concepția de integrare culturală și globală publică a țiganilor”, în 1972, apoi consolidată și modificată în 1976. În ansamblu, toate aceste texte ale partidului și guvernului se referă la mai multe obiective esențiale, care vor fi reluate de către politica specială referitoare la “țigani”. Ele prevăd locuri de muncă stabile, cu normă întreagă, soluționarea problemelor de locuință și sănătate, integrarea copiilor romi în sistemul educativ obișnuit și ameliorarea nivelului lor de instruire, promovarea culturii rome etc. (Ilustr.12)

Totuși, politicile oficiale respective din diferitele țări au și particularități, mai ales din punctul de vedere al modalităților de aplicare a direcțiilor principale amintite. În Bulgaria, internatele sunt create începând cu anul 1961, iar din 1966, unele școli, frecventate înainte doar de copiii romi, sunt transformate în “stabilimente secundare de învățământ general, punând accentul pe formarea profesională”. În România, măsurile speciale vizează reducerea numărului de copii în familiile rome (alocațiile familiale nu sunt date decât familiilor care nu au mai mult de cinci copii), datorită numărului mare de romi mici abandonați în maternități sau orfeline. În Ungaria, în 1961, au fost

avute în vedere măsuri speciale pentru lupta contra discriminării romilor, în societatea maghiară, și programul pentru locuințe din 1964 avea în vedere suprimarea a 2.500 de cartiere sau sate rome separate. În Cehoslovacia, un decret guvernamental din 1965, urmărește, de asemenea, distrugerea cartierelor rome, mai ales în estul Slovaciei, și dispersarea romilor în orașe și sate slovace sau în regiunile industriale ale Republicii socialiste cehe (Ilustr.13).

MOȘTENIREA CULTURALĂ ȘI ISTORICĂ

Diferențele dintre politicile guvernamentale sunt adesea determinate sau cel puțin influențate de modelele culturale și istorice moștenite din trecut. De fapt, țările Europei de Est despre care vorbim s-au conturat în secolele al XIX-lea și al XX-lea, în cadrul imperiilor - imperiul otoman, imperiul austro-ungar și imperiul rus – optând fiecare pentru un tip diferit de politici față de romi. Particularitățile a trei modele principale și influența lor asupra fazelor istorice ulterioare sunt ilustrate cu exemplul politicilor de habitat respective, din diferitele țări ale Europei de Est.

Vechile trăsături imperiale, cul-

turale și istorice ale celor trei imperii se reflectă direct în diversele modele de reinstalare a romilor sedentarizați (care erau cu mult mai numeroși decât congenerii lor nomazi, în imperiul otoman și imperiul austro-ungar).

În imperiul otoman (adică în Bulgaria, Albania, ca și în cea mai mare parte din Iugoslavia și în România) romii trăiau – în interiorul zonei de rezidență – în cartierul lor propriu (delimitat etnic și numit mahala), ca toate celelalte grupuri etnice. În imperiul austro-ungar (adică în Ungaria, în Cehoslovacia, în zone întinse din România și în zone mai mici din Iugoslavia și Polonia) romii trăiau dincolo de limitele orașelor și satelor, uneori la kilometri depărtare de acestea, în ceea ce se convenise să se numească ciganylep în Ungaria, osada sau kolonia în Slovacia, kolonia sau țigănia în România, osada în sudul Poloniei etc. În imperiul rus (adică în teritoriile corespunzând fostei URSS și o parte din Polonia) romii trăiau cel mai adesea împreună cu restul populației, în general într-una sau câteva duzini de case, situate la proximitate unele față de altele (în afară de zona de dincolo de Carpați – Transcarpația – unde domina modelul austro-ungar).

Politicile respective ale statelor față de romi, în țările din Europa de Est, corespund circumstanțelor istoric determinate. În Ungaria și în Slo-

EMANCIPAREA ÎN IUGOSLAVIA

“În ciuda tensiunilor interetnice și politice care au apărut după moartea lui Tito, în 1980, au fost aleși primii romi, din această perioadă, în consiliile municipale, iar Sait Balici (din orașul Nis) a fost ales membru al Parlamentului Național Sârb. Patru ani mai târziu, erau deja cincizeci și trei de membri romi aleși în consiliile municipale sau provinciale, în plus și deputatul deja menționat(...)

În 1981, primul program radio bilingv în limbile romani și sârbă este difuzat de la Belgrad. El se numește “Asunen romalen” (Ascultă limba romă) și va fi menținut până în 1987”.

Ilustr.15

(după Kenrick 2001, pag.406)

BULGARIA: MASCAREA ROMILOR

Bulgaria se proclamă stat unitar (compusă dintr-o singură națiune), fără nicio altă naționalitate în afara celei bulgare; ”turcii bulgari” văd că li se atribuie origine bulgărească. Nicio altă justificare “științifică” de același fel neputând fi găsită pentru romi, pentru a li se stabili o origine bulgărească, acest popor a încetat, oficial, să existe. Nu este niciodată menționat public, în presă sau în publicațiile academice. În mai multe spații de la marginea liniilor de căi ferate sau a șoselelor, caravanele sau cartierele de romi sunt ascunse după ziduri de beton. Această politică absurdă nu a condus la niciun rezultat și nu a facilitat integrarea romilor în națiunea bulgară; dimpotrivă, s-a obținut un efect contrar.

Ilustr.16

vacă, tendința era de lichidare totală a locuințelor separate ale romilor; o politică ce s-a dovedit relativ eficientă în Ungaria, unde cele mai multe dintre cele 2.500 de ciganylep au fost distruse. În România, politica guvernamentală în materie de habitat este variată și incoerentă, ca și moștenirea istorică a diverselor regiuni din țară. În Bulgaria, decretele care cereau desființarea cartierelor de romi nu au fost urmate de nicio măsură serioasă de aplicare (a acestora- n.n.), în timp ce în Iugoslavia și Albania – ca și în Uniunea sovietică și în Polonia - guvernul nu consideră necesar să definească o politică guvernamentală specială pentru romi.

ORGANIZAȚII: “MIȘCAREA ROMĂ” ÎN IUGOSLAVIA

Atitudinea față de organizațiile rome constituie o caracteristică importantă a politicii guvernamentale privind această populație, în țările Europei de Est. De fapt, constituirea și consolidarea unor asemenea organizații nu ar fi fost posibile fără aprobarea și susținerea activă ale statului și structurilor de partid (Ilustr.15).

În acest context, elanul în favoarea auto-organizării și emancipării – apărut progresiv în cadrul comunităților rome din Europa de Vest și care va conduce la fondarea diverselor organizații, apoi la debutul a ceea ce s-a convenit a

se numi “mișcarea romă”, în anii 1970 – nu a produs rezultate comparabile în Est. Și aceasta - în ciuda unor inițiative pe termen scurt – mai mult sau mai puțin singulare – în Bulgaria și Cehoslovacia. În Ungaria, s-au organizat multe activități culturale.

Situația din Iugoslavia a fost un caz particular. Într-un articol apărut în 1969, în buletinul Vecerni Novosti publicat la Belgrad, Slobodan Berberski – un rom comunist, cu funcții publice, pe termen lung, după ce fusese succesiv prizonier politic, luptător în rezistență în timpul celui de-al doilea război mondial și membru al comitetului central al Uniunii Comuniștilor iugoslavi (UCI) - anunță că romii iugoslavi își vor crea propria lor organizație, având ca sarcină principală obținerea permisiunii pentru romi de a căpăta statutul de “naționalitate” ; în acea epocă, într-adevăr, Iugoslavia avea o legislație și o structură ierarhică complicată, în cadrul căreia comunitățile erau împărțite în diverse categorii : grupuri etnice, naționalități și națiuni.

După crearea “Asociației rome”, în 1969, începe procesul de înființare de filiale în diversele republici (și, mai târziu, în orașe), în același timp cu crearea altor asociații rome (culturale, sportive etc). În anii 1970, existau mai mult de 60 de organizații rome și numărul lor crește neconținut. Diferite inițiative, în general evenimente culturale (festivaluri cu participarea ansam-

blurilor rome) sunt susținute de statul iugoslav: publicarea de cărți în limba romani sau difuzarea la radio și televiziune a unor emisiuni destinate romilor (la Kosovo). În 1986, asociațiile rome existente se unifică în cadrul unei Uniuni a asociațiilor rome din Iugoslavia.

INTEGRAREA PUBLICĂ ȘI / SAU ASIMILAREA

Până astăzi, evaluarea politicilor guvernamentale rome existente în Europa de Est, în timpul a ceea ce s-a convenit a se numi “perioada socialistă”, rămâne influențată de spiritul “războiului rece”. Aceste politici, în ansamblul și în manifestările lor concrete, sunt percepute ca fiind sinonime cu una dintre numeroasele crime înfăptuite de regimurile totalitare. Este dificil, astăzi, să găsești o analiză obiectivă și globală a acestor politici, sub toate aspectele lor, fără a cădea în clișee ideologice.

Principala problemă, în funcție de circumstanțe, este de a realiza o deosebire precisă și de a stabili relații între două procese interdependente și care se suprapun, uneori, parțial: integrarea socială și asimilarea. De-a lungul istoriei, multe popoare, trăind în cadrul unor națiuni străine, au trecut de la etapa de integrare socială la cea de asimilare (fie în cadrul unui proces natural, fie datorită unei anumite politici guvernamentale). Urmând logica acestui model (care nu

lustr.17

Case rome (în prim plan) și blocuri de locuit la Filakovo, în sud-estul Slovaciei. În anii 1970, barăcile rome sunt rase de pe fața pământului și ocupații lor – constrânși să se mute în imobilele noi. Oțelăriile (ale căror furnale se văd în planul doi) foloseau 8.000 de persoane - dintre care sute de romi - până în 1989.

După schimbare, uzina a fost vândută unei (societăți) multinaționale, care, astăzi, numără 800 de salariați, dintre care nimeni nu este de origine romă.

(după dROMa 1/2004, pag.16)

ar putea fi considerat universal, în nici-un caz), fiecare măsură- referitoare la romi – luată de autoritățile din Europa de Est ar putea fi considerată ca o etapă în direcția asimilării.

Bulgaria este singura țară din Europa de Est în care politica de integrare a romilor are ca scop o politică directă de asimilare completă și necondiționată. Atitudinile față de romi sunt subordonate politicii față de minoritatea turcă. O decizie a “Politburo”, datată din 1962, arată “tendențele negative de turcificare” printre musulmanii bulgari, “țigani” și tătari; ea este urmată de lansarea unei politici urmărind “să încurajeze” treptat schimbarea numelor patronimice sau a prenumelor arabo-turcești în nume bulgărești. Faza ultimă a acestei politici este legată de ceea ce s-a convenit a se numi “procesul de reparație”, lansat în iarna 1984-1985: o acțiune de masă, implicând serviciile de securitate și care îi constrângea pe toți turcii, musulmanii bulgari (pomak) și musulmanii romi să-și schimbe numele. De fapt, acest “proces de reparație” corespunde ultimei faze a unei asimilări de constrângere, aplicată cu forța. (Ilustr.16, 17)

Tendențe de asimilare mai pot fi identificate în politicile guvernamentale ale Ungariei, Cehoslovaciei și - în oarecare măsură – ale României. În anii 1950 și 1960, se evocă, mai mult sau mai puțin deschis, “asimilarea naturală a țiganilor”, în societatea maghiară. În anii 1970, logica politicii rome era deja

diferită și se înscrie într-un “demers constructiv”, pentru a folosi o terminologie contemporană. Statul ungar începe să susțină integrarea romilor în societate, ca și conservarea și consolidarea culturii lor etnice, fără ca, totuși, să le acorde statutul de minoritate națională (acordat, însă, altor comunități minoritare). Urmarea logică a acestei abordări este, de asemenea, asimilarea, dar pe termen mai lung.

Politică romă din Cehoslovacia se inspiră din patru principii foarte asemănătoare. În această țară - conform discursului oficial - romii sunt definiți ca o comunitate de o natură deosebită (“cetățeni de origine țigănească”), care nu ar putea fi comparată cu alte minorități având un statut diferit. Politica față de romi este definită ca fiind propice “unei integrări sociale” și unei “aculturații”; în practică, totuși, ea se traduce prin măsuri care (fără a fi formulate ca atare în documentele partidului și administrației) conduc la o viitoare asimilare.

Situația din România este destul de asemănătoare. Asimilarea romilor în societatea românească a provocat - aici - apariția unor grupuri importante de persoane de origine romă, care și-au pierdut (cu totul sau parțial) identitatea lor romă și caracteristicile lor etnice și culturale. Statul român consideră acest proces ca un bun dobândit și nu acordă multă atenție romilor, apreciind că problemele acestora țin mai mult de statutul

lor social decât de apartenența lor etnică (Ilustr.18).

Ar fi nedrept să vorbim de atitudini și tendințe asimilatoare în politicile rome oficiale, din celelalte țări ale Europei de Est. De fapt, în Polonia și în Albania - țări construite pe modelul “unei singure națiuni” - politica guvernamentală față de romi este atât de neînsemnată încât nici nu poate fi descrisă în acest context. Desigur, romii din Iugoslavia au pus problema problemei obținerii statutului oficial egal celui acordat altor popoare, dar eșecul lor nu ar putea fi interpretat ca dovada unei politici asimilaționiste (de fapt, ei vor ajunge să obțină statutul amintit cu puțin înainte de dezintegrarea Iugoslaviei). Conceptul “iugoslavism” presupune transformarea tuturor cetățenilor într-un tip nou de comunitate (“iugoslavii”), ceea ce nu înseamnă că romii trebuie în prealabil asimilați altor națiuni.

Situația este analogă în URSS unde romii reprezintă, o comunitate neînsemnată (raportat la ordinea de mărime a altor etnii din Uniunea sovietică), în așa fel încât ar părea naiv să vorbim de o politică specială de asimilare. Ideea dominantă în această țară este conceptul oficial de viitor “popor sovietic” (o metaforă, analogă conceptului contemporan de “familie europeană comună”), care presupune unificarea tuturor popoarelor într-o formație calitativ nouă.

ROMÂNIA: ROMII CA OBIECTIVE SECUNDARE ALE “SISTEMATIZĂRII”

Politica binecunoscută a “sistematizării” lansată de Nicolae Ceaușescu în anii 1970 și 1980 includea distrugerea masivă a unor zone urbane și rurale – chiar sate întregi – și reinstalarea ocupanților în habitate noi. Aceste măsuri au fost puse în aplicare, mai ales în Transilvania, ceea ce a antrenat și migrarea internă a romilor în interiorul Româ-

niei. Totuși, această politică nu-i viza în principal pe romi, cum au crezut unii : inspirată de motive naționaliste, ea ambiționa mai ales reducerea minorității maghiare ; în acest context, romii erau percepuți ca reprezentanți ai majorității – adică ai națiunii române – în așa fel încât asimilarea lor nu era prevăzută decât pe termen lung și doar la capătul unei evoluții naturale.

Ilustr.18

CONCLUZIE

Admițând că noi analizăm un rezultat final conform normelor de astăzi și că criteriul esențial ține de atingerea unui nivel superior de integrare, prezervând caracteristicile etnice și culturale, putem conchide, în rezumat că, în ansamblu, politicile guvernamentale (și nu cutare sau cutare politică). oricare ar fi fost scopurile enunțate, au ajuns la rezultate foarte diferite, în Europa de Est. Pe de o parte, condițiile de viață și nivelul de educație a romilor au

progresat rapid, raportând la perioade anterioare, gradul lor de integrare a evoluat și a apărut un strat social al romilor dotați cu o educație relativ solidă. Pe de altă parte, totuși, prețul plătit pentru această integrare este mare. Mulți romi din Europa de Est s-au angajat într-un proces de degradare socială și de marginalizare, care s-a accelerat și s-a amplificat, odată cu “vântul schimbării”. În acest sens, este revelator faptul că aceste procese se exprimă cel mai bine și sunt mai bine percepute în țările cu o politică specifică și clar formulată

față de romi (adică Republica Cehă, Slovacia, Ungaria, România și Bulgaria) și sunt mai slab perceptibile în țările care nu au o asemenea politică sau au o politică mai puțin ambițioasă. În fond, rezultatul final al politicilor romi în țările Europei de Est depinde, înainte de orice, de dezvoltarea socială generală și de “politica globalizantă”, dusă față de romi (adică o politică identică cu cea dusă față de ceilalți cetățeni) și, într-o mai mică măsură, de politicile “specifice” pentru romi, în calitatea lor de comunitate separată.

Bibliografie

Achim, Viorel (1998) Țigani în istoria României. București: Editura Enciclopedică | **Barany, Zoltan (2001)** *The East European Gypsies. Regime Change, Marginality, and Ethnopolitics.* Cambridge: Cambridge University Press | **Crowe, David M. (1995)** *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia.* London / New York: I. B. Tauris Publishers | **Davidova, Eva (1995)** *Romano Drom. Cesty Romu 1945-1990. Zmeny v Postaveni a Zpusobu Zivota Romu c Cechach, na Morave a na Slovensku.* Olomouc: Palacky University | **Djurić, R. / Becken, J. / Bengsch, A. B. (1996)** *Ohne Heim - Ohne Grab. Die Geschichte der Sinti und Roma.* Berlin: Aufbau Verlag | **Fraser, Angus (1992)** *The Gypsies.* Oxford / Cambridge: Blackwell | **Gronemeyer, Reimer (1983)** *Zigeunerpolitik in sozialistischen Ländern Osteuropas am Beispiel der Länder Ungarn, Tschechoslowakei, Polen.* In: Gronemeyer, Reimer (ed.), *Eigensinn und Hilfe. Zigeuner in der Sozialpolitik heutiger Leistungsgesellschaften.* Giessen: Focus Verlag, pp. 43-183 | **Gronemeyer, Reimer / Rakelmann, Georgia A. (1988)** *Die Zigeuner. Reisende in Europa.* Köln: DuMont Buchverlag | **Guy, Will (2001)** *The Czech lands and Slovakia: Another false dawn?, in: Guy, Will (ed.) Between Past and Future: the Roma of Central and Eastern Europe.* Hatfield: University of Hertfordshire Press, pp. 285-332 | **Kalinin, Valdemar (2003)** *Zagadki baltiiskikh tsygan (Rossiya, Estoniya, Litva, Latvija, Polsha).* Vitebsk | **Kenrick, Donald (2001)** *Former Yugoslavia: a patchwork of destinies.* In: Guy, Will (ed.) *Between Past and Future: the Roma of Central and Eastern Europe.* Hatfield: University of Hertfordshire Press, pp. 405-425 | **Marushiakova, Elena / Popov, Veselin (1997)** *Gypsies (Roma) in Bulgaria.* Frankfurt am Main: Peter Lang | **Mróz, Lech (2001)** *Poland: the clash of tradition and modernity.* In: Guy, Will (ed.) *Between Past and Future: the Roma of Central and Eastern Europe.* Hatfield: University of Hertfordshire Press, pp. 252-267